



Το Ξηροκάμπι
Περίοδος Α΄ 1966-1977

Η ΦΑΡΙΣ
Περίοδος Β΄ 1979-1981
Περίοδος Γ΄ 1992-2001
Περίοδος Δ΄ 2002-



Τριμηνιαία έκδοση του Συλλόγου Αποφοίτων Σχολείων Φάριδος

Έδρα: Ξηροκάμπι Φάριδος, Λακωνία

Συντακτική επιτροπή: Γεώργ. Θεοφ. Καλκάνης, Θεόδ. Στ. Κατσουλάκος,
Παναγ. Ηλ. Κομνηνός

Επιμελητής έκδοσης: Σταύρ. Θεοδ. Κατσουλάκος,
Συρακουσών 101, Λαμπρινή, Αθήνα, τηλ. 210 2515864

Ταμίας: Ιωάννης Παν. Κονίδης, Ξηροκάμπι, τηλ.: 27310 35029

Ηλεκτρονική επεξεργασία: ευγενική προσφορά των μεταπτυχιακών φοιτητών
του Εργαστηρίου Φυσικών Επιστημών, Τεχνολογίας και Περιβάλλοντος
του Παιδαγωγικού Τμήματος Δ.Ε. του Πανεπιστημίου Αθηνών

Η ΦΑΡΙΣ της Δ΄ περιόδου (2002-) ευρίσκεται (και) σε ηλεκτρονική μορφή στον δικτυακό
τόπο:

micro-kosmos.uoa.gr/faris

Ετήσια συνδρομή έντυπης μορφής: εσωτερικού 5 €, εξωτερικού 25 \$ Η.Π.Α.

Περιεχόμενα:

Σελ.

Hermann-Josef Hoper, Το γεφύρι του Ξηροκαμπίου

	3
<i>Κυριάκου Μ. Κωτσάκη-Ενάγγελου Α. Κοκκορού</i> , Πλημμύρες και καταστροφές	12
<i>Ευγενίας Ι. Κονίδη-Δρακοπούλου</i> , Ο αφορεσμός	14
<i>Γεωργίου Ε. Καράμπελα</i> , Οι αντάρτες περνούν από τα Καμίνια	14
<i>Κώστα Σ. Αραχωβίτη</i> , Μνήμες από τα χρόνια της Κατοχής	15
<i>Παναγιώτας Λαμπριανάκου-Βορβή</i> , Στεφάνια απ' αγριολούλουδα	17
<i>Ιωάννη Δ. Καπετανάκου</i> , Η Φαριδιώτισσα	17
<i>Ντιάνας Θ. Τάρταρη</i> , Το χωριό μου	18
<i>Πανάγου Κ. Παπαδάκου</i> , Χτύπημα κατά των Γερμανών στην Βίγλα	19
<i>Τάσου Δ. Βολτή</i> , Σκιές τ' απόβραδο	20
<i>Μαρίας Γ. Σολωμού- Θεοδοσάκη, Ενάγγελου Α. Κοκκορού</i> , Ανάλεκτα	21
<i>Δ.Θ.Κ., Η.Γ.Μ., Β.Η.Χ., Η.Γ.Α.</i> , Της αγοράς	21-22
<i>Θεοδώρου Σ. Κατσουλάκου</i> , Πένθη: Παναγιώτης Γ. Μανδραπήλιας (1932-2005)	23
<i>Παναγιώτη Η. Κομνηνού</i> , Πένθη: Δημήτριος Η. Ξηροπόδης (1925-2005)	24
Συνδρομές	25
Τα νέα μας	26

Εξώφυλλο: Θεοφάνεια στο Ξηροκάμπι

Το γεφύρι του Ξηροκαμπίου *

Στο Ξηροκάμπι, έναν τόπο στους πρόποδες του Ταϋγέτου, 15 χιλιόμετρα νότια της Σπάρτης, υπάρχει ένα γεφύρι που σήμερα μόλις και του δίνει κανείς σημασία. Το γεφύρι αυτό ανακαλύφθηκε από τον Ludwig Ross και με παρότρυνση τούτου σχεδιάστηκε και περιγράφηκε για πρώτη φορά από τον W.Mure¹. Το γεφύρι παρέμεινε το 19^ο αιώνα αντικείμενο συζητήσεων τόσο τοπογραφικού – αρχαιολογικού όσο και τεχνικού – αρχαιολογικού χαρακτήρα. Από την μία το γεφύρι χρησιμοποιήθηκε για να επιβεβαιώσει την ύπαρξη ενός δρόμου από την Σπάρτη στην Καρδαμύλη μέσω Ταϋγέτου², από την άλλη έπρεπε να αποδείξει ότι η χρήση τόξου που κατασκευαζόταν με την βοήθεια σφηνοειδών λίθων ήταν ήδη στους αρχαίους Έλληνες γνωστή³. Υπήρχε μια σειρά από επιχειρήματα που υποστήριζαν τις δύο αυτές θεωρίες αλλά το ίδιο συχνά αυτές μπορούσαν να αντικρουστούν. Το γεφύρι εντάχθηκε επίσης και σε ένα σύστημα δρόμων που οδηγούσε από το Γύθειο στην Σπάρτη⁴ και σύμφωνα με τις διάφορες αξιολογήσεις το έργο χαρακτηρίζεται από προϊστορικό κτίσμα⁵ μέχρι ρωμαϊκή κατασκευή⁶. Πρόσφατα το γεφύρι κατατάχτηκε χρονολογικά στους ελληνιστικούς χρόνους⁷.

Ενώ ο J. Briegleb σε ένα συνοπτικό άρθρο αναφέρει το γεφύρι σαν ελληνικό έργο⁸, σε μια μονογραφία του για τις προρωμαϊκές λίθινες κατασκευές που εκδόθηκε αργότερα δεν αναφέρεται σ' αυτό⁹. Αυτό θα μπορούσε να το αποδώσει κανείς στα αποτελέσματα των νεότερων ερευνών, η μη αναφορά όμως κατάδεικνυει και μια αβεβαιότητα κατά την αξιολόγηση αυτού του έργου. Στις δυσκολίες που προκύπτουν κατά την χρονολόγηση γεφυρών έχει αναφερθεί ο Briegleb¹⁰. Σύμφωνα με αυτόν από τεχνική και κατασκευαστική άποψη δεν παρέχεται ούτε η δυνατότητα μιας ακριβούς χρονολόγησης ούτε η δυνατότητα της κατάταξης σε μία συγκεκριμένη πολιτιστική περιοχή. Αυτό είναι σε θέση να γίνει μόνον με βάση την μορφολογική διαμόρφωση της τεχνικής κατασκευής, πρέπει δηλαδή να μελετήσει κανείς ακριβώς τον τρόπο διεξαγωγής της γεφύρωσης και το στυλ του κτίσματος για να καταλήξει τελικά με βάση την σύγκριση με άλλες γέφυρες σε μία κατάταξη. Παρατηρήσεις που αναφέρονται στην γενική τοπογραφική σχέση και γενικές ιστορικές αναφορές είναι δυνατόν να υποβοηθήσουν την χρονολογική κατάταξη. Στα επόμενα βήματα θα κάνουμε μια ακόμη προσπάθεια να χρονολογήσουμε και να κατατάξουμε τοπογραφικά το γεφύρι αυτό. Μια προσπάθεια που κρίνεται αναγκαία την στιγμή που οι περισσότεροι συγγραφείς αναφέρουν το γεφύρι μόνον σε υποσημειώσεις, στην συνέχεια όμως το χρησιμοποιούν σαν μοναδική απόδειξη για τις θεωρίες τους.

* Το κείμενο αυτό έχει αντληθεί από το περιοδικό Boreas και την μετάφραση έχει κάνει ειδικά για την Φάριν ο κύριος Γεώργιος Κ. Αραχωβίτης, τον οποίον και ευχαριστούμε. Ο τίτλος στα γερμανικά είναι: Die Brücke von Xerokambion (Lakonien), Boreas 4(1981) 97-105.

Το υπό συζήτηση γεφύρι βρίσκεται δυτικά του χωριού Ξηροκαμπίου στην έκβαση μιας κοιλάδας¹¹, σε εκείνο ακριβώς το σημείο που η κοιλάδα η οποία σχηματίζεται από ένα χείμαρρο μετατρέπεται σε μια φαρδύτερη κοίτη σε σχήμα U. Έτσι εκμεταλλεύεται κανείς την πιο στενή διάβαση, στην οποία υπάρχει πρόσβαση από τον νότο. Για να εξασφαλισθεί μια άνετη αμαξιτή πρόσβαση και από τον βορρά έγιναν σε μεγάλη κλίμακα εργασίες στους παρακείμενους βράχους. Προφανώς κάποιος θέλησε να εκμεταλλευθεί αυτή τη στενή θέση για να γεφυρώσει με ένα και μοναδικό τόξο τον ποταμό. Αν εξαιρέσει κανείς τα τμήματα εκείνα που κατάστράφηκαν στο ενδιάμεσο διάστημα και επισκευάστηκαν επί Τουρκοκρατίας (πίνακας 7 και εικόνα 1), στο γεφύρι μπορεί να διαχωρίσει κανείς τέσσερα μέρη: τους ορθογώνιους λίθους των θεμελίων, το τόξο από τους σφηνοειδείς λίθους, τις ορθογώνιες πλάκες ενός προτειχίσματος που μόλις διατηρείται και τα από πολυγωνικούς λίθους αποτελούμενα τοιχώματα της γέφυρας. Το όλο κτίσμα είναι κατασκευασμένο από ασβεστόλιθους.

Κατά την θεμελίωση του τόξου της γέφυρας χρησιμοποιήθηκε στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό το παρακείμενο πέτρωμα, χωρίς να παρατηρούνται στοιχεία μιας ιδιαίτερης επεξεργασίας. Αυτό μπορεί να διαπιστωθεί με μεγάλη ευκολία στην νότια θεμελίωση (πίνακας 8, 2-3). Ένα μεγάλο κομμάτι βράχου προβάλλει μέσα από το άνοιγμα του τόξου βαθιά μέσα στο κτίσμα. Κατά την πλευρά του βουνού οι κατασκευαστές αποτόλμησαν να τοποθετήσουν δύο ορθογώνιους λίθους ελαφρώς πλάγια ώστε να αποφύγουν προπαρασκευαστικές εργασίες. Λόγω της εκμετάλλευσης του παρακειμένου πετρώματος προκύπτουν διαφορές ως προς τον αριθμό των σειρών λίθων των θεμελίων, όχι μόνον μεταξύ νότιας και βόρειας θεμελίωσης, αλλά επίσης και εντός ενός θεμελίου πέλματος μεταξύ της ορεινής πλευράς και της κοιλάδας. Οι ορθογώνιοι λίθοι έχουν το ομοιόμορφο ύψος των 0,38 εκ., ενώ το μήκος και το πλάτος κυμαίνονται. Στην νότια θεμελίωση οι σειρές των λίθων προεξείχαν αρχικά προς το μέσον του τόξου και θα πρέπει να έχουν υποστεί επεξεργασία, αφού ο Mure είχε ήδη σχεδιάσει το γεφύρι¹². Τα τοιχώματα της γέφυρας και το τόξο από τους σφηνοειδείς λίθους βρίσκονται κατά 6 εκ. πίσω από τα θεμέλια.

Πάνω από τα θεμέλια εκτείνεται το τόξο από τους σφηνοειδείς λίθους. Τούτο είναι κατασκευασμένο σε μορφή ημικυκλίου με μια ακτίνα από 3,70 μέτρα¹³ και αποτελείται από 32 σειρές σφηνοειδών λίθων. Οι σφηνοειδείς λίθοι έχουν στο εσωτερικό του τόξου 0,38 μέτρα πλάτος, 0,57 μέτρα βάθος και το μήκος τους ποικίλλει¹⁴. Στο τοίχωμα της βόρειας θεμελίωσης προς την κοιλάδα η κάτω σειρά των σφηνοειδών λίθων εφάπτεται άμεσα στα βράχια. Στο ζενίθ του τόξου δεν υπάρχει μια σειρά σφηνοειδών λίθων, αλλά ο αρμός δύο σειρών από σφηνοειδείς λίθους. Δεν υπάρχει κανονικότητα όσον αφορά την κατακόρυφη διάταξη των αρμών. Το τόξο διατηρείται στην αρχική του κατάσταση. Δεν παρατηρούνται επισκευές ή αντικατάσταση λίθων. Το τόξο καθεαυτό είναι σε πλάγια θέση ως προς την κατασκευή του. Αυτό σημαίνει ότι, ενώ κανονικά η κατεύθυνση διέλευσης (των υδάτων) και η κατεύθυνση υπέρβασης διασταυρώνονται υπό ορθή γωνία, στο γεφύρι του Ξηροκαμπίου η κατεύθυνση διέλευσης αποκλίνει κατά περίπου 8 μοίρες από αυτήν την γωνία. Οι σφηνοειδείς λίθοι προεξείχαν ως εκ τούτου

κατά την κατασκευή της γέφυρας πέραν της γραμμής των τοιχωμάτων. Στην πλευρά της γέφυρας προς την κοιλάδα αυτοί έχουν υποβληθεί σε επεξεργασία, ενώ μπορεί να δει κανείς καλά αυτές τις προεξοχές στην πλευρά που βρίσκεται προς το βουνό.

Στην κορυφή του τόξου από τους σφηνοειδείς λίθους οι πλάκες του προτειχίσματος, οι οποίες προεξέχουν κάπως εφάπτονται άμεσα, ενώ η επιφάνεια διάβασης και διέλευσης οχημάτων βρίσκεται λίγο ψηλότερα. Τι ύψος είχε κάποτε το προτείχισμα δεν είναι πλέον δυνατόν να διαπιστωθεί. Σώζονται απλά και μόνο σε ένα σημείο τρεις σειρές απ' αυτές τις πλάκες πλάτους 0,45 μέτρων. Το πλάτος του διαδρόμου διάβασης είναι 2,27 μέτρα. Τα τοιχώματα που είναι κατασκευασμένα από μικρούς λίθους σύμφωνα με πολυγωνική τεχνική πληρούν τον ελεύθερο χώρο ανάμεσα στον σκελετό της γέφυρας που είναι κατασκευασμένος από ορθογώνιους λίθους (θεμέλια, τόξο, προτείχισμα). Το τοίχειο πολυγωνικής τεχνικής συνίσταται από μικρούς λίθους, οι οποίοι ιδίως προς την πλευρά του βουνού έχουν τα χαρακτηριστικά σπαστόλιθων και η εξωτερική πλευρά των οποίων έχει υποβληθεί σε επεξεργασία μετά την αρχική τους τοποθέτηση με το σκοπό να αποκτήσει το τοίχωμα μια ενιαία επιφάνεια. Χαρακτηριστικό γι' αυτό το πολυγωνικό τοίχωμα είναι το γεγονός ότι πολλές φορές για πολλές δεκάδες εκατοστών ή για μέτρα διατηρείται ένας οριζόντιος αρμός και το ότι οι σειρές των λίθων δεν δένουν καθόλου μεταξύ τους στην κατακόρυφη διεύθυνση (πίνακας 8, 1-2). Στο νότιο πέλμα της γέφυρας και προς την πλευρά της κοιλάδας μεγάλα τμήματα του τοιχώματος έχουν αποσπασθεί και έχουν επισκευασθεί με την βοήθεια μικρότερων λίθων και αμμοκονίας (πίνακας 7, 1).

Στην προσπάθεια να χρονολογήσει κανείς αυτό το γεφύρι με βάση μόνο την κατασκευή του θα συναντήσει δυσκολίες εξαιτίας της αντίφασης ανάμεσα στο τόξο με τους σφηνοειδείς λίθους, το οποίο αξιολογείται ως εξελιγμένο (μοντέρνο) και τα πολυγωνικά κτισμένα τοιχώματα της γέφυρας που δημιουργούν την εντύπωση του αρχαϊκού. Ο W. Mure στην δημοσίευσή του κατέταξε χρονολογικά την γέφυρα στους πολύ πρώιμους ελληνικούς χρόνους. Για τον λόγο αυτό χρησιμοποιήθηκε συχνά σαν παράδειγμα για το ότι η τέχνη της κατασκευής με την βοήθεια τόξων από σφηνοειδείς λίθους ήταν στους Έλληνες ήδη γνωστή¹⁵. Ως περαιτέρω αποδείξεις ο Mure επικαλέστηκε πύλες ακαρνανικών πόλεων¹⁶. Επικαλούμενος τα ίδια κτίσματα ο Leake καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το τόξο με την βοήθεια σφηνοειδών λίθων ήταν μεν γνωστό στους Έλληνες δεν χρησιμοποιείτο όμως πάντοτε απ' αυτούς¹⁷. Στο γεφύρι του Ξηροκαμπιού αφιέρωσε έξι σειρές και το κατέταξε χρονολογικά στους ρωμαϊκούς χρόνους¹⁸.

Οι συγγραφείς που ακολούθησαν τον Leake και τον Mure δεν ασχολήθηκαν πλέον με το πρόβλημα της χρονολόγησης της γέφυρας. Οι αναφορές σ' αυτήν ήταν σύντομες, συχνά μόνον στις υποσημειώσεις, εκτός αυτού λανθασμένες. Οι μεταγενέστεροι συγγραφείς αρκούσαν στην αναφορά στους προηγούμενους και ασχολήθηκαν με την συμπερίληψη της γέφυρας σ' ένα δρόμο μέσω Ταυγέτου ή σ' ένα δρόμο από την Σπάρτη προς το Γύθειο. Μια βέβαιη χρονολογική κατάταξη της γέφυρας φαινόταν αδύνατη.

Καινούργια ώθηση και γνώσεις έφερε η εργασία του Briegleb για τα προρωμαϊκά λίθινα κτίσματα, 125 χρόνια μετά τις παρατηρήσεις του Leake¹⁹. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ερευνών του Briegleb «είναι δυνατό να πιστωθεί με αρκετή βεβαιότητα» ότι στους προρωμαϊκούς χρόνους η τεχνική του τόξου με σφηνοειδείς λίθους δεν εφαρμοζόταν και «εμφανίζεται για πρώτη φορά σαν σημάδι ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής». Αυτή η διαπίστωση για την γνώση και την εφαρμογή του τόξου με τους σφηνοειδείς λίθους αφορά όπως τονίζει ο Briegleb μόνο την κατασκευή γεφυρών. «Σε άλλους τομείς της ελληνικής αρχιτεκτονικής απεναντίας η εφαρμογή του αυθεντικού τόξου με σφηνοειδείς λίθους συναντάται από τον 4^ο αιώνα π.Χ. σε τόσο μεγάλη συχνότητα που απορεί κανείς πώς αυτός ο τρόπος κατασκευής δεν χρησιμοποιήθηκε και στην κατασκευή γεφυρών»²⁰. Μετά τις παρατηρήσεις του Briegleb δεν τίθεται μεν θέμα αμοιβαίας εξάρτησης στις ερωτήσεις ως προς την γνώση της κατασκευής τόξων με την βοήθεια σφηνοειδών λίθων κατά τους αρχαίους ελληνικούς χρόνους και σε μια χρονολογική κατάταξη της γέφυρας, όσον όμως αφορά μια λύση ως προς το πρόβλημα της χρονολογικής κατάταξης δεν σημειώθηκε καμία σημαντική πρόοδος. Εξίσου λίγο βοηθάει ως προς την χρονολογική κατάταξη η κεκλιμένη θέση του τόξου, όπως για παράδειγμα το επιχείρημα ότι αυτή η τεχνική κατασκευής δεν ήταν στους πρώιμους χρόνους πλήρως γνωστή²¹. Στην λύση του προβλήματος δεν βοηθάει επίσης μια περαιτέρω διαπίστωση του Briegleb, σύμφωνα με την οποία «σε όλα τα γνωστά παραδείγματα του αυθεντικού τόξου με την βοήθεια σφηνοειδών λίθων της ελληνικής αρχιτεκτονικής πρόκειται πάντοτε και χωρίς καμία εξαίρεση για πλήρως ημικυκλικά τόξα»²², πράγμα που συμβαίνει και με το γεφύρι του Ξηροκαμπίου, γιατί έτσι δεν αποκλείεται κατά κανένα τρόπο μια χρονολογική κατάταξη στους ρωμαϊκούς χρόνους. Η χρήση σε αυτό το γεφύρι της τεχνικής κατασκευής με την βοήθεια τόξου από σφηνοειδείς λίθους δεν προσφέρει καμία βέβαιη χρονολογική κατάταξη. Εξίσου λίγο βοηθάει ως προς μια ακριβέστερη χρονολογική κατάταξη το γεγονός ότι κατά την κατασκευή τετραγωνισμένοι λίθοι χρησιμοποιήθηκαν μόνον στην θεμελίωση και στο προτείχιμα²³. Έτσι παραμένουν σαν χαρακτηριστικά στα οποία μπορεί να βασισθεί η χρονολογική κατάταξη του έργου η χρήση πολυγωνικών λίθων κατά την κατασκευή και ο τρόπος κατασκευής. Το κτίσμα από πολυγωνικούς λίθους εδώ διαφέρει από τα αρχαϊκά πολυγωνικά κτίσματα ως προς το γεγονός ότι εδώ καταβλήθηκε η προσπάθεια ώστε για μεγαλύτερα τμήματα να διατηρηθεί ένας οριζόντιος αρμός και έτσι απουσιάζει πλήρως η κατακόρυφη οδόντωση μεταξύ των διαφόρων σειρών από λίθους. Η χρήση του πολυγωνικού τρόπου κτισίματος με παράλληλη διατήρηση ενός οριζόντιου αρμού φαίνεται να είναι τυπικό ελληνιστικό κατασκευαστικό ιδίωμα. Μπορεί να το παρατηρήσει π.χ. κανείς σε δύο οικοδομήματα στην Αργολίδα, τα οποία κατατάσσονται με βεβαιότητα στους ελληνιστικούς χρόνους, στις λεγόμενες πυραμίδες του Λυγουριού και των Κεχρεών²⁴. Η τεχνική κατασκευής με πολυγωνικούς λίθους που χρησιμοποιήθηκε σ' αυτήν την γέφυρα που παραπέμπει σε ελληνιστικούς χρόνους και το γεγονός ότι το τόξο από σφηνοειδείς λίθους ήταν σ' αυτήν την εποχή ήδη γνωστό στους Έλληνες θα μπορούσαν να καταστήσουν αυτό το κτίσμα ως μία αν και μέχρι τώρα μοναδική απόδειξη για την χρήση τόξου από σφηνοειδείς

λίθους κατά την κατασκευή γεφυρών στους προρωμαϊκούς ήδη χρόνους. Μια παρόμοια χρονολογική κατάταξη θα συμφωνούσε με την υπόθεση των Waterhouse / Hope Simpson και Leeckley / Noyes²⁵, οι οποίοι όμως ούτε εξηγούν περαιτέρω την χρονολογική τους κατάταξη ούτε την θεμελιώνουν. Σε τελική ανάλυση λοιπόν τα κατασκευαστικά χαρακτηριστικά και το είδος του τοιχώματος δεν αποκλείουν μια χρονολογική κατάταξη στους ελληνιστικούς χρόνους, δεν μπορούν όμως επίσης να αξιολογηθούν σαν μια απόδειξη για μια τέτοια χρονολογική κατάταξη.

Όπως ήδη αναφέραμε η πλάγια κατασκευή του τόξου δεν δύναται να εκληφθεί ως ένδειξη χρονολογικής κατάταξης υπό την έννοια ότι δεν ήταν ακόμη γνωστή η κατασκευή τόξου υπό ορθή γωνία. Στην ρωμαϊκή αρχιτεκτονική της κατασκευής γεφυρών μπορεί να βρει κανείς περαιτέρω παραδείγματα μιας τέτοιας κατασκευής χωρίς να είναι πάντα εμφανής η αιτία στην ελληνική κατασκευαστική τέχνη δεν υπάρχουν τέτοια. Τα αίτια για μια τέτοια κατασκευή σ' αυτήν την γέφυρα φαίνονται να είναι η εκμετάλλευση των παρακείμενων πετρωμάτων κατά την θεμελίωση και η πορεία του ποταμού. Σπουδαιότερη είναι μια άλλη ένδειξη: με την πλευρά που είναι στραμμένη προς την κοιλάδα η γέφυρα διαθέτει μια πρόσοψη. Η πολυγωνική τέχνη έχει επιτελεσθεί εδώ με πολύ μεγαλύτερη φροντίδα απ' ό,τι προς την πλευρά του βουνού, αν και εκεί το νερό που κατηφορίζει από το βουνό θέτει σε πολύ μεγαλύτερο κίνδυνο άσχημα κτισμένα τοιχώματα. Τα προεξέχοντα τμήματα των σειρών των σφηνοειδών λίθων του τόξου κατά την πλευρά της κοιλάδας έχουν υποστεί επεξεργασία, ενώ κατά την πλευρά του βουνού υπάρχουν ακόμη. Αυτή η τακτική της παραμέλησης της πίσω πλευράς την οποία έτσι κι αλλιώς δεν βλέπει κανείς μου φαίνεται χαρακτηριστική των ρωμαϊκών χρόνων όπου και παρατηρείται στις διάφορες μορφές τέχνης.

Χωρίς το γεφύρι του Ξηροκαμπίου, με βάση τις κατασκευαστικές αρχές, να επιτρέπει με απόλυτη βεβαιότητα μια χρονολογική κατάταξη στους ρωμαϊκούς χρόνους, παρ' όλα αυτά μια τέτοια κατάταξη φαίνεται, αν λάβει κανείς υπ' όψη τον τρόπο κατασκευής, ως η πιθανότερη.

Επειδή το γεφύρι χρησιμοποιήθηκε τόσο συχνά ως απόδειξη για την ύπαρξη ενός δρόμου από την Σπάρτη στην Καρδαμύλη του Μεσσηνιακού κόλπου²⁶, θα πρέπει σ' αυτό το σημείο να αναφερθούμε και σ' αυτόν τον ισχυρισμό. Η ύπαρξη ενός δρόμου που συνέδεε την λακωνική πεδιάδα με την Καρδαμύλη μέσω Ταυγέτου θα πρέπει να αναχθεί στους μυκηναϊκούς ήδη χρόνους. Η κοιλάδα της Ρασίνας στο Ξηροκάμπι²⁷ προσφέρει μια φυσική πρόσβαση στον μέσο Ταυγετο και μέσω μιας διάβασης σε περίπου 1500 μέτρα υψόμετρο έχει κανείς μια πρόσβαση στον μεσσηνιακό κόλπο. Ο Valmin υποστηρίζει ότι έχει ανακαλύψει ίχνη αμαξών που μιλούν για έναν τέτοιο δρόμο²⁸. Αυτό δεν είναι πιστευτό διότι οι συνθήκες μόλις που αφήνουν να διαφανεί ως δυνατή η ύπαρξη ενός αμαξιτού δρόμου. Θα πρέπει μάλλον να επρόκειτο για ένα μονοπάτι για υποζύγια, το οποίο, ακολουθώντας την πορεία της κοιλάδας, μέσω Κουμουστάς ή αποφεύγοντας αυτόν τον τόπο κατευθείαν από Γόλα, Αρκίνες και μέσω της διάβασης, οδηγούσε στην Καρδαμύλη. Αρχαία ευρήματα διαφόρων εποχών κατά μήκος αυτής της διαδρομής²⁹ μπορούν να εκληφθούν ως απόδειξη τούτου. Η γνωστή στους ομηρικούς ήδη χρόνους Καρδαμύλη³⁰ και ο ελλαδικός οικισμός που έχει ανακαλυφθεί στην

κοιλάδα του Ευράτα τρία χιλιόμετρα βορειοανατολικά του Ξηροκαμπίου, στο κέντρο του οποίου βρίσκεται σήμερα το εκκλησάκι του Αγίου Βασιλείου, από-τελούν σύμφωνα με τον Hope Simpson τα τελικά σημεία ενός τέτοιου δρόμου³¹. Η άποψη του Bruhn σύμφωνα με την οποία ο Τηλέμαχος κατά την διαδρομή με την άμαξα από την Πύλο στην Σπάρτη χρησιμοποίησε αυτόν τον δρόμο θα πρέπει να απορριφθεί για τους παραπάνω λόγους³². Για την χρησιμοποίηση ενός τέτοιου δρόμου μιλάει η διήγηση του Πausanία³³, σύμφωνα με την οποία ο Πύρρος (ο γιος του Αχιλλέα), αφού έφτασε με πλοίο στην Καρδαμύλη, πήγε στην Σπάρτη για να γιορτάσει με την Ερμιόνη το γάμο. Όχι μόνον από την παράδοση ή από τους μυκηναϊκούς χρόνους αλλά και από τους ρωμαϊκούς επίσης χρόνους είναι γνωστές στενές σχέσεις ανάμεσα στην Σπάρτη και σ' αυτόν τον τόπο στον μεσσηνιακό κόλπο.

Όπως και να έχουν τα πράγματα αυτό το γεγονός μπορεί να συνδεθεί εξίσου λίγο με την γέφυρα όσο και με την διάβαση που μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνον το καλοκαίρι. Ένας τέτοιος δρόμος θα πρέπει δηλαδή να οδηγούσε κατά μήκος της βόρειας πλευράς της Ρασινας, επειδή η νότια πλευρά είναι πολύ απότομη, έτσι όμως η γέφυρα ήταν για ένα δρόμο που ξεκινούσε από την Σπάρτη και οδηγούσε στο βουνό άνευ σημασίας. Το να ήταν επίσης η γέφυρα μέρος ενός δρόμου που ξεπροβάλλει σ' αυτό το σημείο από το βουνό και ο οποίος από την Σπάρτη μέχρι εδώ οδηγούσε κατά μήκος της πλαγιάς του βουνού δεν φαίνεται πειστική³⁴. Το γεφύρι αποκτά τότε μόνο ένα νόημα, αν πάνω απ' αυτό περνούσε ένας δρόμος ο οποίος συνέδεε την Σπάρτη ή έναν τόπο που βρισκόταν ακόμη βορειότερα της Σπάρτης με το Γύθειο. Αυτός ο δρόμος θα οδηγούσε κατά μήκος του πρόποδα του βουνού. Το γεφύρι κατασκευάστηκε κοντά στο βουνό – σχεδόν μέσα σ' αυτό – για να εκμεταλλευθεί κανείς το τοπίο και να μπορέσει να γεφυρώσει το ποτάμι με ένα μοναδικό τόξο. Μόνον σε σχέση με ένα δρόμο που οδηγούσε από τον βορρά προς τον νότο θα ήταν χρήσιμο αυτό το γεφύρι. Η άποψη αυτή ενισχύεται λίγο και από την παράδοση που κυκλοφορεί ακόμη σήμερα στην περιοχή, σύμφωνα με την οποία ο Πάρις με την Ελένη δραπέτευσαν πάνω απ' αυτή την γέφυρα για την Κρανάη.

Ανακεφαλαιώνοντας τα μέχρι τώρα συμπεράσματα διαπιστώνουμε τα εξής: Αν παρατηρήσει κανείς ως μόνα και μοναδικά τα σχεδιαστικά χαρακτηριστικά της γέφυρας καταλήγει σε μια χρονολογική κατάταξη στους ελληνιστικούς ή ρωμαϊκούς χρόνους, ενώ αντιθέτως ο τρόπος κατασκευής οδηγεί στο συμπέρασμα της δημιουργίας κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους. Από την συσχέτιση της γέφυρας με τα συγκεκριμένα τοπογραφικά δεδομένα δεν προκύπτουν κάποια αναγκαία χρονολογικά χαρακτηριστικά. Μια μελέτη της ιστορίας της Λακωνίας οδηγεί κατά την γνώμη μου σε ενδείξεις που καθιστούν δυνατή μια ακριβή χρονολογική κατάταξη. Την στιγμή που ο δρόμος από την Σπάρτη προς την Καρδαμύλη μέσω Ταυγέτου δεν οδηγούσε πάνω από την γέφυρα του Ξηροκαμπίου μπορεί να παρλειφθεί η παρατήρηση της ιστορικής σχέσης των δύο αυτών τόπων. Οι από νορίς ήδη υπάρχουσες στενές σχέσεις ανάμεσα στην Σπάρτη και το Γύθειο δεν μπορούν να εκληφθούν ως ενδείξεις για μια πρώιμη χρονολογική κατάταξη αυτής της γέφυρας. Σίγουρα καθιστούσαν αναγκαία την ύπαρξη ενός δρόμου, ο οποίος

κατά πάσα πιθανότητα οδηγούσε πάνω από μία γέφυρα που γεφύρωνε την Ρασίνα με την διαφορά ότι αυτή η γέφυρα δεν είναι αναγκαίο να βρισκόταν σ' αυτό το σημείο και ούτε επίσης να είναι κατασκευασμένη από λίθους³⁵.

Κατά τους όψιμους ελληνιστικούς χρόνους την οικονομική κατάσταση της Λακωνίας σημάδευε η παρακμή και η φτώχεια, ο αριθμός των οικισμών υποχωρούσε³⁶. Μετά την ναυμαχία στο Άκτιο κατά την οποία την οποία η Σπάρτη έλαβε μέρος ως η μόνη ελληνική πόλη στο πλευρό του νικητή Οκτάβιου, η Σπάρτη έζησε μια άνθηση με την υποστήριξη του τελευταίου. Μεταξύ άλλων προνομίων έλαβε απ' αυτόν γη στον μεσσηνιακό κόλπο που είχε χάσει πριν. Το λακωνικό μάρμαρο έγινε κατά την διάρκεια των τελευταίων χρόνων του πρώτου αιώνα π.Χ. ένα σπουδαίο εξαγωγικό προϊόν, συνεισφέροντας έτσι σε μια σημαντική οικονομική άνθηση. Η εξόρυξή του γινόταν σε πολλά ήδη προϋπάρχοντα και σε νέα λατομεία και από το λιμάνι του Γυθείου γινόταν η εξαγωγή του στη Ρώμη³⁷.

Η μεταφορά τέτοιων φορτίων απαιτούσε ένα σύστημα δρόμων με σταθερές γέφυρες. Το χαρακτηριστικό επίσης γνώρισμα των Ρωμαίων να δημιουργούν ένα οδικό δίκτυο στις επαρχίες που είχαν συμφέροντα θα πρέπει να έπαιξε ένα ρόλο. Αν κατά πάσα πιθανότητα η προρωμαϊκή Σπάρτη διέθετε μία μόνο γέφυρα στον Ευρώτα, ο αριθμός ανήλθε σε τέσσερις κατά τους αυτοκρατορικούς χρόνους³⁸.

Ίσως η γέφυρα του Ξηροκαμπίου μπορεί να συνδεθεί άμεσα με το βορειότερα κείμενο λατομείο στα Καλύβια της Σοχάς³⁹. Ως συμπέρασμα παραμένει να συγκρατήσουμε το γεγονός ότι μια χρονολογική κατάταξη της γέφυρας στους ρωμαϊκούς χρόνους, η οποία φαίνεται ως πιθανή με βάση τα σχεδιαστικά χαρακτηριστικά και τα χαρακτηριστικά του τρόπου κατασκευής, ενισχύεται μέσα από την γνώση των ιστορικών γεγονότων. Θα πρέπει ως εκ τούτου να θεωρηθεί ως βέβαιη μία χρονολόγηση της γέφυρας του Ξηροκαμπίου στους όψιμους χρόνους. Η δημιουργία της κατά τις τελευταίες δεκαετίες του πρώτου αιώνα π.Χ. είναι για ιστορικούς λόγους πιθανή.

Σημειώσεις

¹ L. Ross, Ταξίδια στο Βασίλειο της Ελλάδας II Halle 1851 10 παρατήρηση 10, σελίδα 243. W. Mure, Ημερολόγιο μιας περιοδείας στην Ελλάδα και τα νησιά του Ιονίου, με παρατηρήσεις στην πρόσφατη ιστορία – το σύγχρονο κράτος – και τις κλασικές αρχαιότητες των τόπων αυτών II. Λονδίνο 1842, 248. Του ιδίου MonInst 2 (1834-38), πίνακας 57 εικόνα 7. Του ιδίου Adl 10 (1838), 140 ιταλική μετάφραση μιας επιστολής του Mure στον Bunsen.

² H.A.Ormerod, BSA 16 (1909-10) σελ. 66, θεωρεί τον δρόμο σημαντικό. E. Curtius, Πελοπόννησος, μια ιστορική-γεωγραφική περιγραφή της χερσονήσου II. Gotha 1851, 266, 287, θεωρεί την γέφυρα σαν αφετηρία του δρόμου. Ch.Tsountas, Aephem 1889/90, 132. Σύμφωνα με τον A. Philipson, Πελοπόννησος, απόπειρα μιας γεωγραφικής μελέτης σε γεωλογική βάση, Βερολίνο 1892,248, τον χειμώνα δεν είναι δυνατή η διάβαση. M.N. Valmin, Etudes Topographiques sur la Messenie Ancienne, Lund 1930, 50.R. Hope Simpson, BSA 52 (1957), 236 παρατήρηση 21. Όταν ο U. Kahrstedt, Η οικονομική εικόνα της Ελλάδας την εποχή των Κάιζερ, Bern 1954, 219, υποστηρίζει ότι βάση της οικονομίας στην Καρδαμύλη υπήρξαν τα λατομεία και όχι η ενδοχώρια συγκοινωνία με την Σπάρτη, διότι οι οδικές συνθήκες θα απαγόρευαν κάτι τέτοιο, φαίνεται να μην θέλει ακόμη να

αποκλείσει την ύπαρξη ενός τέτοιου δρόμου. Ο W. M. Leake, Πελοποννησιακά, ένα παράρτημα με περιηγήσεις στον Μοριά, Λονδίνο 1846, νέα έκδοση 1967, 361, βλέπει την γέφυρα στην αρχή μιας πρόσβασης προς τον μέσο Ταΰγετο.

³ H. Blümmer, Η τεχνολογία στα επαγγέλματα και τις τέχνες στους Έλληνες και Ρωμαίους III, Λειψία 1884, 155 παρατήρηση 2.

⁴ C. Bursian, Γεωγραφία της Ελλάδος II, Λειψία 1868, 132. A. Philipson, Ελληνικά τοπία III 2. Φρανκφούρτη παρά τον ποταμό Μάιν 1959, 453. RE II A2 (1929), 1346 s.v. Sparta (F. Bölte). H. Waterhouse – R. Hope Simpson, BSA 56 (1961), 131.

⁵ J.G. Frazer, Η περιγραφή της Ελλάδος από τον Πausανία III, Λονδίνο 1898, 442. Mure Journal, 247.

⁶ Leake a.O. 117, Curtius a. O. 265, A. Gonze – A. Michaelis, Adl 33 (1861), 50f. Philipson, ελληνικά τοπία, 453.

⁷ H. Waterhouse – R. Hope Simpson, BSA 55 (1960), 82. D. Leakley – R. Noyes, Αρχαιολογικές ανασκαφές στην νότια Ελλάδα, New Jersey 1976, 115.

⁸ EAA IV (1965) 373 s.v. Ponte (J. Briegleb).

⁹ J. Briegleb, Οι λίθινες γέφυρες της αρχαιότητας πριν την ρωμαϊκή εποχή, Düsseldorf 1971. O P. Gazzola, Ponti Romani II. Φλωρεντία 1963, δεν κατατάσσει επίσης όμως το κτίσμα στις ρωμαϊκές γέφυρες.

¹⁰ Briegleb, Λίθινες γέφυρες, 25, 157.

¹¹ Στην κοιλάδα ρέει ο χείμαρρος Ρασίνα (ο αρχαίος Ερασίνος), που από τις πλαγιές του Ταΰγετου κατευθύνεται προς τον Ευρώτα.

¹² Mure, MonInst. 2 πίνακας 57 εικόνα 7, το σχεδιάγραμμα είναι αρκετά αξιόπιστο. Ανακριβής η αναπαράσταση από τον Leake a.O. 117. Η επεξεργασία έλαβε χώρα σε σχέση με την κατασκευή ενός δικτύου ύδρευσης από το οποίο τροφοδοτείται το Ξηροκάμπι.

¹³ Bölte a.O. 1346 (η τιμή που αναφέρεται στο άνοιγμα του τόξου είναι λανθασμένη).

¹⁴ Ο ισχυρισμός του Ross a. O. 243, σύμφωνα με τον οποίο οι ορθογώνιοι λίθοι του τόξου εκτείνονται σε όλο το πλάτος της γέφυρας, είναι λανθασμένος.

¹⁵ π.χ. Blümer a.O. 155 παρατήρηση 2. Ο H. Brunn, Ελληνική ιστορία της τέχνης I., Μόναχο 1893, 15 υποστηρίζει ότι ο Τηλέμαχος στο ταξίδι του από την Πύλο στην Σπάρτη (Οδύσσεια IV 487-97) πρέπει να χρησιμοποίησε αυτόν τον δρόμο, δεν αναφέρεται όμως κατά κανέναν τρόπο αν υπήρχε ήδη τότε η γέφυρα.

¹⁶ Mure, MonInst 2, πίνακας 57.

¹⁷ Leake a. O. σελ. 122.

¹⁸ Ebd.σελ. 116.

¹⁹ Briegleb, Λίθινες γέφυρες, κυρίως 159. Κάτω από την παρατήρηση 844 περαιτέρω αναφορά σε λογοτεχνία σχετική με την εισβολή στην Ελλάδα από την ανατολή θολωτών κτισμάτων.

²⁰ Ebd. 159.

²¹ Κεκλιμένα τόξα μπορεί να συναντήσει κανείς στις ρωμαϊκές γέφυρες. Βλέπε Gazzola a.O. Nr. 22 και 61.

²² Briegleb, Λίθινες γέφυρες, 123.

²³ Παράδειγμα μιας σχεδόν όμοιας κατασκευής στο Gazzola a. O. Nr. 63.

²⁴ Th. Wiegand, AM (1901), 241-246. L. E. Lord, AJA 43 (1939), 78-84. S. Oppermann, Αρχαίος κόσμος II 1 (1971), 45-52, εκεί οι καλύτερες απεικονίσεις.

²⁵ Βλέπε παρατήρηση 7.

²⁶ Βλέπε παρατήρηση 2.

²⁷ Των Waterhouse-Hope Simpson BSA 56(1961), 131: «almost on the ancient Laconian border».

²⁸ Valmin a.O. 50.

²⁹ Για παράδειγμα Curtius a. O. 266, Ευρήματα από κεραμικά, νομίσματα και άλλα αντικείμενα αναφέρονται να έγιναν σε απόσταση μισής ώρας από την Γόλα. H. v. Prott, AM 29 (1904) 13, «... το ακόμη μεγαλύτερο χωριό Ξηροκάμπιο... με ένα αρχαίο λατομείο και με ένα αρχαίο δίκτυο νερού ψηλότερα στην κοιλάδα του χειμάρρου και ευρήματα από νομίσματα, μπρούτζο, θραύσματα από μαύρα βερνικωμένα αγγεία του IV π.Χ. αιώνα και τάφοι». Ormerod a. O. 67: ένα ελληνιστικό βάζο σ' έναν τάφο στο μοναστήρι της Γόλας. Επίσης, παρατήρηση¹: στην Κουμουστά έχουν βρεθεί δύο κεφαλές τερακότας. Ross a. O. 203 ff. Waterhouse – Hope Simpson, BSA 56 (1961), 128 ff: Μυκηναϊκοί θολωτοί τάφοι στις Αρκίνες.

³⁰ Ιλιάς IX 150, 292. Ο Ηρόδοτος VIII 73 χαρακτηρίζει την Καρδαμύλη λακωνική.

³¹ Hope Simpson a. O. 236, παρατήρηση 21.

³² Brunn a. O. 15.

³³ Πausανίας III 26. 7.

³⁴ Βλέπε στο παράρτημα Leake a. O. Χάρτης της πεδιάδας της Σπάρτης. Ένας αμαξιτός δρόμος που οδηγεί από την Σπάρτη στο νότο θα μπορούσε να έχει υπάρξει μόνο στην πεδιάδα. Ένας δρόμος στην πλαγιά στο ύψος που έχει σχεδιαστεί από τον Leake θα μπορούσε να είναι μόνον ένα μονοπάτι για υποζύγια που συνέδεε τα ορεινά χωριά μεταξύ τους.

³⁵ Από τον Θεόφραστο, Historia plantarum V 4.6 πληροφορούμαστε για την κατασκευή γεφυρών από ξύλο έλατου στην Ελλάδα.

³⁶ Βλέπε Στράβων VIII 557. Kahrstedt a. O. 192-220. RE III A2 (1929) 1421-1453 s.v. Sparta (Ehrenberg).

³⁷ Παραδείγματα για την χρησιμοποίηση του μαρμάρου από το Ταίναρο (antico rosso) στον R. Gnoli, Marmora Romana, Rom 1971, 160 ff.

³⁸ Kahrstedt a. O. 193.

³⁹ Βλέπε στον ίδιο 197. Ενδείξεις για ένα λατομείο κοντά στην γέφυρα δεν μπόρεσα να βρω, βλέπε v. Prott a. O. 13.



Το γεφύρι του Ξηροκαμπίου

Πλημμύρες και καταστροφές

Τον Νοέμβριο του 2005 συνέβησαν πρωτοφανείς πλημμύρες στην περιοχή μας. Από τις 23 Νοεμβρίου το πρωί άρχισε να βρέχει καταρακτωδώς. Η βροχή συνεχίστηκε επί δύο ημέρες και κορυφώθηκε το βράδυ της 24^{ης} προς 25^η Νοεμβρίου. Οι ειδικοί είπαν ότι μέσα σε δύο μέρες έπεσε τόσο πολύ νερό όσο πέφτει σ' ένα μήνα.

Λογικό είναι αυτή η μεγάλη ποσότητα νερού που έπεσε στην περιοχή μας να προκαλέσει καταστροφές. Το βράδυ εκείνο πλημμύρισε ο τόπος. Οι δρόμοι έγιναν ποτάμια. Τα ποτάμια ξεχειλίσαν. Στην μία την νύχτα το νερό της Ρασίνας στα Μυλοβάγενα ήταν τριάντα με σαράντα πόντους πάνω από το γεφύρι. Μαζί έφερε πέτρες, ξύλα, κορμούς δέντρων. Την ώρα εκείνη ο δρόμος από την Σπάρτη προς το Γύθειο ήταν αποκλεισμένος σε δύο σημεία, στο Στραβογέφυρο και στην Τραπεζοντή στο ύψος του βενζινάδικου του Κρομμύδα.

Την επόμενη ημέρα που σταμάτησε να βρέχει φάνηκε το μέγεθος της καταστροφής. Τα ποτάμια συνέχιζαν να κατεβάζουν πολύ νερό, αλλά είχαν υποχωρήσει. Ξεφούσκωσαν δύο-τρεις μέρες αργότερα. Ζημιές έγιναν κυρίως σε σημεία που ήταν δίπλα στα ποτάμια. Σπίτια δεν κινδύνεψαν. Η μεγάλη ορμή του νερού παρέσυρε κάποια μικρά κομμάτια γης και ξεριζώσε μερικά δέντρα. Η Κωλοπάνα έφαγε σε ένα-δύο σημεία το δρόμο για το Παλιοχώρι, ξεκλώωσε μερικές ελιές και στο γεφύρι στα Καμίνια έφαγε το χώρο δεξιά κι αριστερά του γεφυριού. Ανάλογη εικόνα και στο ποτάμι της Παλιοπαναγιάς, δίχως όμως οι καταστροφές αυτές να προκαλέσουν ουσιαστικά προβλήματα (διακοπή συγκοινωνίας, ύδρευσης κ.α.).

Εκεί όμως που έγινε χαμός ήταν στην Ρασίνα. Το φαράγγι του Ανακώλου είναι στενό. Το νερό ήταν πολύ, εγκλωβίστηκε στον χώρο αυτό και προκάλεσε μεγάλες καταστροφές. Από την Σκούντρα και πάνω ο δρόμος για την Κουμουστά δεν υπάρχει πλέον. Το νερό έχει παρασύρει τα πάντα στο πέρασμά του. Όλος ο χώρος εκεί έχει γίνει κοίτη του ποταμού. Από εκεί μέχρι την Πετροκαμάρα δεν υπάρχει τίποτα. Πέτρες και κορμοί δέντρων βρίσκονται διάσπαρτοι παντού, ακόμα και πάνω στα κλαδιά των πλατανιών. Στο σημείο αυτό έσπασε και το δίκτυο ύδρευσης του Ξηροκαμπίου, με αποτέλεσμα το χωριό να μείνει χωρίς νερό για δύο μέρες. Το παλιό γεφύρι της Πετροκαμάρας, του οποίου ο χρόνος κατασκευής χάνεται στα βάθη των αιώνων, παρασύρθηκε από τα ορμητικά νερά. Μόνο η μία βάση του έχει σωθεί στον βορεινό όχθο να μας θυμίζει ότι εκεί ήταν κάποτε ένα πετρόχτιστο γεφύρι, που εξυπηρετούσε επί αιώνες τους διαβάτες. Το τσιμεντένιο γεφύρι που εξυπηρετεί την διέλευση των αυτοκινήτων σώθηκε, αλλά φαίνεται σαν να αιωρείται, αφού στην νότια του πλευρά οδηγεί στο κενό, καθώς δρόμος δεν υπάρχει.

Από κει και πάνω ως την Κουμουστά ο δρόμος έχει σπάσει σε έξι-εφτά σημεία. Λίγο πριν φτάσουμε στην διακλάδωση που οδηγεί στην Παναϊτσα το νερό έχει έρθει με ορμή από πάνω, έχοντας ανοίξει ένα τεράστιο χαντάκι και έχοντας ξεριζώσει κάμποσες ελιές.

Από την μανία του νερού δεν γλίτωσε ούτε και το παλιό μονοπάτι (όπου σώζεται). Σε δύο-τρία σημεία κι αυτό καταστράφηκε. Εύλογο είναι ο δρόμος που ανοίχτηκε εδώ και είκοσι χρόνια πρόχειρα, δίχως ουσιαστική μελέτη, με λίγα χρήματα και πενιχρά μέσα να υποστεί καταστροφές. Εδώ, όμως, υπέστη κατάστροφές και το παλιό μονοπάτι, το οποίο είχε φτειαχτεί με όλη την σοφία, την εμπειρία και τον σεβασμό προς την φύση των παλιών ανθρώπων. Τόσο μεγάλη ήταν η καταστροφική μανία του νερού' πρωτοφανής για τα δεδομένα του τόπου μας.

Το χωριό της Κουμουστάς δεν υπέστη φθορές. Μόνο σε μερικά σημεία οι δρόμοι που ανοίχτηκαν τα τελευταία χρόνια για να περνούν τα αυτοκίνητα μέσα στο χωριό – αναμενόμενο άλλωστε. Οι βρύσες βγάζουν τόσο νερό που είναι αδύνατον να τις πλησιάσεις για να πεις.

Η Κουμουστά είναι πλέον αποκομμένη. Για να φτειαχτεί ο δρόμος, χρειάζονται πολλά χρήματα και θα πάρει πολύ χρόνο. Κανείς δεν μπορούσε να φανταστεί ότι θα γινόταν τέτοια καταστροφή. Οι μεγαλύτεροι δεν έχουν δει και δεν έχουν ακούσει από τους παππούδες τους για κάτι παρόμοιο. Μέχρι να ξαναφτειαχτεί ο δρόμος, ένα μεταφορικό μέσο υπάρχει για την Κουμουστά, τα ποδαράκια μας. Εκτός αν βρούμε κάποιο μουλάρη! Όπως λένε και οι ιστορικοί, η ιστορία επαναλαμβάνεται!



Ό,τι απέμεινε από το γεφύρι της Πετροκαμάρας.

Ο αφορεσμός

Την ιστορία μου την αφηγήθηκε η γιαγιά μου Ευγενία Κονίδη (1915-2004), σύζυγος Παναγιώτη. Αναφέρεται σε μια περίπτωση αφορισμού στην Κουμουστά γύρω στο 1860. Το κείμενο έχει γραφτεί ακριβώς όπως μου το διηγήθηκε η γιαγιά μου, χωρίς δικές μου παρεμβάσεις στην σύνταξη.

«Η γιαγιά μου έμεινε χήρα πολύ νέα και ήταν πολύ όμορφη, πεντάμορφη λέγανε. Και της άφησε ο παππούς μου έξι παιδιά, τρία κορίτσια, τρία αγόρια. Ήταν μικρούλια να τα αναστήσει μια γυναίκα στην Κουμουστά με τι να τ' αναστήσει; Αυτή λένε ότι πρωτοπήγε στην Κουμουστά το σπόρο για την πατάτα (το 1850 περίπου). Και με αυτά ανάστησε τα παιδιά. Φύτεψε πατάτες σ' ένα χωράφι που είχαν στον Παλαιολόγο και είχε νερό το χωράφι αυτό. Και είχε και ζωντανά, κότες, γουρούνια, γίδες και έκανε το τυράκι της, το χοιρινούλι της, τις ελίτσες της, τις πατάτες της, κηπευτικά και με εκείνα ανάστησε έξι παιδιά. Γυναίκα ήτανε.

Και κάποια φορά ένας –η γιαγιά μου έδενε ένα βόδι στο κατώι– και πάει αυτός και πήρε μια ντουφεκόβεργα και ανοίγει την πόρτα δεν είχε κλειδί βέβαια η πόρτα του κατωγιού και ανοίγει με το τζεμπερέκι την πόρτα και περνά τη ντουφεκόβεργα από πίσω από το βόδι και βγαίνει στο κεφάλι, στο στόμα. Και τη νύχτα ψόφισε το βόδι. Το πρωί που κατέβηκε στο κατώι να το ταΐσει και να το πάει να βοσκήσει, κοιτάει ψόφιο το βόδι. Φαντάσου τη λύπη και τη στενοχώρια της η κακομοίρα, με έξι μικρά παιδιά.

Το μάθανε στο χωριό, ξέρανε και ποιος είναι ο άνθρωπος, γιατί ήτανε κακοποιό στοιχείο. Και πήγαν μάλλον οι δικοί της στον παπά και απαίτησανε πια να τον αφορίσουνε που έκανε αυτό το πράγμα σε χήρα γυναίκα με έξι παιδιά. Και έδωσε ο παπάς στην εκκλησία αφορεσμό και πώς –Κύριος οίδε– έπιασε φωτιά το σπίτι του και κάηκε».

Γεωργίου Ε. Καράμπελα

Οι αντάρτες περνούν από τα Καμίνια

Όταν έγινε η μάχη των Ανωγείων (1944), ήμουν δεκατριών ετών. Θυμάμαι ότι γύρω στις οκτώ με εννιά το πρωί 150-200 αντάρτες κατέβηκαν από την Πολοβίτσα στα Καμίνια. Το πατρικό μου σπίτι είναι πάνω στον κεντρικό δρόμο και έτυχε εκείνη την ώρα να είμαι εκεί. Επικεφαλής των ανταρτών ήταν ο Σφακιανός, ο οποίος ερχόταν καβάλλα πάνω σε μια κόκκινη φοράδα. Στην ζώνη του είχε και τις περιφημες δύο σπάθες του. Νομίζω ότι μαζί του ήταν και ο Αστραπόγιαννος.

Μόλις έφτασαν όλοι οι αντάρτες στο χωριό, σταμάτησαν για λίγο στην πλατεία μπροστά στον Αη-Γιώργη. Το ηθικό τους έδειχνε να είναι υψηλό. Οι περισσότεροι

Καμινιώτες βγήκαν στον δρόμο και τους υποδέχτηκαν με ενθουσιασμό. Κατόπιν, οι αντάρτες ανασυντάχτηκαν και κίνησαν για τ' Ανώγεια για να χτυπήσουν τον λόχο των Ταγμάτων Ασφαλείας που έδρευε εκεί.

Η μάχη κράτησε αρκετά. Οι πυροβολισμοί ακούγονταν μέχρι τα Καμίνια. Γύρω στο μεσημέρι (μία με δύο η ώρα) άρχισαν να καταφθάνουν οι πρώτοι από τους αντάρτες που οπισθοχωρούσαν. Τους έβλεπα από το σπίτι μου. Έρχονταν μπουλούκια μπουλούκια. Το ηθικό τους ήταν πεσμένο. Δεν μιλούσαν. Κάποιοι κρατούσαν μια λίσκαλα και πάνω σ' αυτή ήταν ένας σκοτωμένος. Αργότερα έμαθα ότι ήταν ο λοχαγός τους ο Μενουδάκος. Από τα Καμίνια, στην συνέχεια, ανηφόριζαν προς την Πολοβίτσα. Οι περισσότεροι συγγωριανοί μου έδειχναν λυπημένοι με την αποτυχία των ανταρτών να καταλάβουν τα Ανώγεια. Μέσα στην μεγάλη αναταραχή προσέφεραν πρόχειρα ό,τι μπορούσαν (νερό, ψωμί κ.ά) στους αντάρτες που οπισθοχωρούσαν.

Το πέρασμα των ανταρτών από τα Καμίνια θα κράτησε μισή ώρα το πολύ. Οι αντάρτες βιάζονταν να βρεθούν στα ορεινά και, ως εκ τούτου, ασφαλή γι' αυτούς μέρη. Λίγο αργότερα μπήκαν στο χωριό με τα πόδια Γερμανοί στρατιώτες (γύρω στους εικοσιπέντε) και μικρή δύναμη του λόχου των Ανωγείων. Ταυτόχρονα, έπεφταν όλμοι προς την κατεύθυνση των ανταρτών. Προφανώς, Γερμανοί στρατιώτες, όχι μέσα από τα Καμίνια –από πού ακριβώς δεν γνωρίζω- έβαλλαν κατά των ανταρτών που οπισθοχωρούσαν. Έπεσαν κάμποσοι όλμοι. Οι αντάρτες δεν απάντησαν στα γερμανικά πυρά και συνέχισαν την πορεία τους προς την Άρνα. Λίγο αργότερα οι Γερμανοί και οι στρατιώτες των Ταγμάτων Ασφαλείας έφυγαν για τα Ανώγεια.

Κώστα Σ. Αραχωβίτη

Μνήμες από τα χρόνια της Κατοχής

Το 1940 ήμουν μαθητής στο Δημοτικό Σχολείο Πολοβίτσας και στην παιδική οργάνωση της Νεολαίας Μεταξά. Θυμάμαι ακόμη το ποίημα που είπα την 4^η Αυγούστου στην γιορτή της ημέρας εκείνης:

*Είμαι ένα σκαπανάκι με ωραία φορεσιά
με κοντό παντελονάκι με γερή κορμοστασιά.
Έχω πίστη στο Χριστούλη, σεβασμό στο Βασιλιά
σαν μεγάλο πατερούλη αγαπώ τον Μεταξά.*

Θυμάμαι την κήρυξη του πολέμου από τους Ιταλούς και στην συνέχεια από τους Γερμανούς και τα πέτρινα χρόνια για την πατρίδα μας και τους απλούς ανθρώπους. Οι Έλληνες όμως δεν υποτάχθηκαν στην σκλαβιά, άρχισαν την αντίσταση κατά των κατακτητών από τις πρώτες κιόλας μέρες της παρουσίας τους στον τόπο μας. Έμεις σαν παιδιά ακούγαμε και βλέπαμε οι άνθρωποι να αντιδρούν σε κάθε τι που οι κατακτητές ήθελαν να επιβάλουν.

Στην Πολοβίτσα μετά την οπισθοχώρηση των Ελλήνων είχαν έλθει τέσσερις Άγγλοι, τους οποίους είχαν κρύψει σε μια καλύβα στο λόγγο του Γερονικολή. Το χωριό είχε αρκετά παλικάρια νέους ανθρώπους, αλλά και οικογενειάρχες που φρόντιζαν όσους αντιστέκονταν στους Ιταλούς. Πολλοί απ' αυτούς πήγαιναν στους Άγγλους τρόφιμα και ό,τι είχαν ανάγκη, με κίνδυνο της ζωής τους. Ένα νέο παιδί που βοηθούσε μαζί με άλλους τους Άγγλους ήτανε και ο Κωστής Ξανθάκος του Χαρίλαου, ο πατέρας του οποίου ήταν Διευθυντής της Τράπεζας Λακωνίας στο Ξηροκάμπι.

Ο Κωστής συνελήφθη από τους Ιταλούς για περίθαλψη των Άγγλων, και παρ' ότι έγιναν πολλές προσπάθειες να τον αφήσουν ελεύθερο, οι Ιταλοί, για να δείξουν ότι δεν χαρίζονται ούτε σε παιδιά εξεχόντων πολιτών, και διότι ο Κωστής δεν πρόδωσε κανέναν από αυτούς που φρόντιζαν τους Άγγλους, ένα πρωινό τον εκτέλεσαν κοντά στις Κουρκούλες. Το σημείο αυτό για τους παλιότερους λέγεται του «Ξανθάκου το σκότωμα». Εκεί υπάρχει μια στήλη με το όνομά του.

Από την Πολοβίτσα δύο γειτονόπουλα και φίλοι του Κωστή βγήκαν στο αντάρτικο που άρχισε να δημιουργείται. Ο Πότης Αϊβαλιώτης και ο Ντίνος Τσίλος. Ήπαιρναν μέρος σε ενέδρες αρχικά κατά των Ιταλών και ενοχλούσαν τα στρατεύματα κατοχής. Ο Ιταλός διοικητής της Σπάρτης Φεστούτσιο με σημαντική δύναμη πήγαινε να χτυπήσει τον Κοσμά και να πιάσει τους αντάρτες, περιοχή που συνήθως βρισκόντουσαν. Όμως οι αντάρτες το πληροφορήθηκαν και λίγο έξω από τον Κοσμά έστησαν ενέδρα, αιφνιδίασαν τους Ιταλούς και εκτός από τους νεκρούς που άφησαν, έπιασαν και τον Φεστούτσιο αιχμάλωτο. Τότε είχαμε μάθει ότι στην ενέδρα ήτανε και ο Πότης ο Αϊβαλιώτης, γείτονας του Κωστή Ξανθάκου, ο οποίος είπε στον Φεστούτσιο ότι τον εκτελεί σαν υπεύθυνο τη δολοφονίας του Ξανθάκου. Στο σημείο που έγινε η μάχη υπάρχει πινακίδα που αναφέρεται στο γεγονός εκείνο.

Μετά την κατάρρευση της Γερμανίας και την λήξη της Αντίστασης συνέβησαν γεγονότα που είχαν σαν συνέπεια τον Εμφύλιο με τρομερές συνέπειες για την ανάπτυξη της Ελλάδας.

Για την Ιστορία αναφέρω ότι ο Πότης Αϊβαλιώτης εστάλη εξορία 18 χρόνια ως εχθρός της Ελλάδας. Πέθανε στην Αθήνα προ έτους.

Ο Ντίνος Τσίλος στάθηκε πιο άτυχος. Όταν ήτανε δεσμοφύλακας στο στρατόπεδο των Ανταρτών στην Έλωνα, πήγαν εκεί ένα Πολοβιτισιώτη κρατούμενο των Ανταρτών. Ήτανε ο Πότης ο Σκαλτσούννης που συνελήφθη, απ' ό,τι έχω ακούσει, σε χωριό του Πάρωνα, επειδή έβριζε το ΕΑΜ σαν προδοτική οργάνωση. Ήτανε έφεδρος αξιωματικός και τότε γινότανε μια κίνηση για μια αντίσταση χωρίς το ΕΑΜ ίσως εκτελούσε κάποια αποστολή. Σαν κρατούμενος έπεισε τον Τσίλο να φύγουν από την Έλωνα να έρθουν στην Πολοβίτσα κι έφυγαν. Όμως για κακή τους τύχη τους συνέλαβαν και τους σκότωσαν και τους δύο.

Στεφάνια απ' αγριολούλουδα*

Στεφάνια απ' αγριολούλουδα
έβαλα στα μαλλιά σου,
και στο χιονάτο σου λαιμό
γιορντάνια φιλντισένια
στην ασημένια σου ποδιά
του ουρανού τ' αστέρια
και του Μαγιού τριαντάφυλλα
στα κρινοδάχτυλά σου.

Έβαψα τα χειλάκια σου
με κόκκινο βελούδο,
έβαλα στα ματάκια σου
της θάλασσας γαλάζιο,
τη δροσοστάλα της αυγής
στα ροδομάγουλά σου,
του γιασεμιού την ευωδιά
στην τρυφερή καρδιά σου.

Και σε κοιτώ και σε κοιτώ
και διπλοκαμαρώνω,
απ' την αγάπη σου μεθώ
και σαν κεράκι λειώνω.

* Κουάριος 7(1997)50

Ιωάννη Δ. Καπετανάκου

Η Φαριδιώτισσα

Όμορφη Φαριδιώτισσα στην κεντρική πλατεία
πού σεργιανάς καμαρωτή, περήφανη κι ωραία
με το κορμί το λυγρό και τ' άπλεκα μαλλιά σου
πού βρίσκεις το χαμόγελο και πού την ομορφιά σου;

Ένα χειμώνα σύναξα μερонуχτίς τα κάλλη
κλεισμένη μέσα απ' τη βροχή, το κρύο και τα χιόνια,
κεντούσα να!! πολύχρωμα μαντήλια και σεντόνια,

κεντούσα τον Αυγερινό, τον Άρη και την Πούλια,
γαρύφαλλα, τριαντάφυλλα, γαζίες και ζουμπούλια.

Την άνοιξη περίμενα να'ρθούν τα χελιδόνια,
να μπουμπουκιάσουν τα κλαριά και στα δεντριά τα κλώνια.
Τη ζεστασιά πεθύμησα, του Απρίλη τη λιακάδα,
λούστηκα και χτενίστηκα και με περίσσια χάρη,
τα γιορτινά μου φόρεσα και βγήκα στο παζάρι.

Ντιάνας Θ. Τάρταρη

Το χωριό μου

Στη μεγάλη αγκαλιά του Ταΰγετου
ξαποσταίνεις, χωριό μου,
μα δε δίνεις εικόνα κρησφύγετου,
είσαι άρθρο του Νόμου.

Στη μεγάλη αγκαλιά του Ταΰγετου
στην ποδιά του επάνω
ο καθείς αποθέτει τις μνήμες του
στων σπιτιών σου το πλάνο.

Τα παιδιά στις σκεπές ανεβαίνουνε,
κλέφτες παίζουνε και αστυνόμους
τους παλιούς στα παλιά τους πηγαίνουνε,
πειθαρχούν στους δικούς τους τους νόμους.

Στις αυλές οι παππούδες μαζεύονται
μ' ιστορίες απ' τα περασμένα,
το κρασί απ' τ' αμπέλια σου γεύονται
με τραγούδια δοξάζουν εσένα.

Οι γιαγιάδες ανασκουμπώνουν τις φούστες τους
τα μαντίλια τους δένουν,
το τραγούδι, αν ταιριάζει στα γούστα τους,
στο χορό μέσα μπαίνουν.

Χτύπημα κατά των Γερμανών στην Βίγλα

Πρέπει να ήταν φθινόπωρο (Σεπτέμβρης-Οκτώβρης) του 1943. Μια ομάδα μελών του ΕΑΜ από την Ποταμιά, εγώ, ο αδελφός μου ο Βαγγέλης, ο Ντίνος Αραχωβίτης του Γεωργίου, ο Γιάννης Καμίτσης του Δημητρίου (επικεφαλής) και δύο-τρεις άλλοι ακόμα, τους οποίους δεν θυμάμαι, κινήσαμε να βαρέσουμε μια γερμανική φάλαγγα στην Βίγλα.

Συγκεντρωθήκαμε στην πλατεία του χωριού κατά το μεσημεράκι και πήραμε το μονοπάτι για το σημείο της ενέδρας. Μετά από μιας ώρας πορεία περίπου φτάσαμε και πιάσαμε την κορυφή του λόφου, τον Ανεμόμυλο. Τώρα είναι γεμάτη πεύκιά τότε όμως ήταν ξησκη. Ήμασταν εφτακόσια περίπου μέτρα δυτικά του δρόμου. Η φάλαγγα θα περνούσε με κατεύθυνση προς το Γύθειο. Περιμέναμε κάμποσο μέχρι να εμφανιστεί ίσως και μια ώρα.

Μόλις φάνηκε, αρχίσαμε να πυροβολούμε. Δεν θυμάμαι πόσα αυτοκίνητα ήταν, αλλά ήταν αρκετά, μπορεί και είκοσι. Οι υπόλοιποι της ομάδας είχαν ιταλικές αραβίδες. Εγώ είχα μια τσάγκρα (πισωγιομί). Μικρός όπως ήμουν, δεκαοχτώ χρονών – είμαι γεννημένος το 1925, και παρασυρμένος από τον ενθουσιασμό μου που θα χτυπάγαμε τους κατακτητές, είχα σηκωθεί όρθιος για να στοχεύω καλύτερα (άσχετα που τα σκάγια του όπλου μου δεν έφταναν ούτε κατά διάνοια μέχρι τον στόχο). Αφού ρίξαμε τις πρώτες ντουφεκιές, οι Γερμανοί σταμάτησαν, κατέβηκαν από τα αυτοκίνητα, στήσανε δύο με τρία μυδράλια και άρχισαν να θερίζουν τον τόπο. Χεστήκαμε! Οι σφαίρες σφύριζαν πάνω από τα κεφάλια μας. Το βάλαμε αμέσως στα πόδια. Κινήσαμε προς την Χρυσοβίτσα, από κει πέσαμε στο ποτάμι, τον Γερακάρη, και κοντέψαμε, από τον φόβο μας να φτάσουμε στην Λιαντίνα. Η ανταλλαγή πυρών δεν πρέπει να διήρκεσε πάνω από δέκα λεπτά.

Οι Γερμανοί άρχισαν να μας χτυπάνε και με όλμους. Ένας έσκασε πάνω στον λόφο, κανά δύο στο ποτάμι, ένας στα Παλιάμπελα (πεντακόσια μέτρα ανατολικά της Ποταμιάς), ένας στα Αλώνια (εκεί που βρίσκεται το σημερινό γήπεδο), δύο στην πλατεία του χωριού και ένας ή δύο στην Ζερμπίτσα*.

Αφού σούρπωσε, γυρίσαμε στο χωριό. Οι Γερμανοί, όπως ήταν φυσικό, συνέχισαν την πορεία τους προς το Γύθειο.

Κατά την διάρκεια γεωργικών εργασιών που έγιναν πρόσφατα στον χώρο του λόφου της Βίγλας βρέθηκε θραύσμα από όλμο.

* Οι πληροφορίες για τους όλμους που έπεσαν στην Ποταμιά μου δόθηκαν, κατά την διάρκεια της σύνταξης του κειμένου, από τον συγχωριανό μου Βαγγέλη Γιαννόπουλο του Χρήστου.

Τάσος Δ. Βολτή

Σκιές τ' απόβραδο

Στο περιβόλι το μικρό π' ανθοί ευώδιαζαν δροσάτοι
το ταπεινό σπιτάκι μας στα μάτια μου έδειχνε παλάτι.
Και σκόρπιζε ο βασιλικός αντικρυστά στο παραθύρι
τα μύρα του λιβανωτού απ' της ζωής το θυματήρι.

Έσμιγε τ' αηδονιού η λαλιά απ' τα πυκνά βάτα του φράχτη
με κείνη τη μεθυστική πνοή του γιασεμιού
κι ανέβαινε θαρρείς γλυκός ύμνος στου Πλαστουργού
την ουρανοσκέπαστη Εδέμ, στου θρόνου το παλάτι.

Και σαν απόσωνε η μέρα κι έπεφτε σιγαλά το δειλί
ψηθύριζε σιγαλινά με μύρια στόματα κι η πλάση
κι άναβε η γιαγιά καντήλι
γονατιστή στο εικονοστάσι.

Η Μπήλιω με τη Διαλεχτή, οι δυο γιδούλες μας μονάχες,
καθώς γρασίδι είχαν χορτάσει,
αναμασώντας την τροφή γυρίζανε από τις ράχες
με το κεφάλι τους σκυφτό, να μπουν αργά στο γιδοστάσι.

Εμείς κοιτάζαμε τις φλόγες και τις σκιές στο παραγώνι,
όσο ο παππούς μάς ιστορούσε φλογίζοντας τα όνειρά μας
για ζωτικά, νεράιδες, δράκους, γυρμένοι στο λιγνό του γόνου.
Κι εκεί ο ύπνος μας σφαλούσε τα κουρασμένα βλέφαρά μας.

Ήτανε ο ύπνος μας μολύβι απ' της ημέρας τα παιχνίδια
κι έτσι δεν ένιωθε κανείς μας την αγκαλιά τη μητρική,
καθώς μας έφερνε η μητέρα στην κάμαρα την παιδική
για να μας βάλει στα στρωσίδια.

Απόθετε έτσι απαλά στα σανιδένια κρεββατάκια
Με μια φροντίδα περισσή τα μουδιασμένα μας κορμάκια.
Κι εκείνο το γλυκό φιλί το νιώθαμε στα μάγουλά μας
ίδιον αγγέλων ασπασμό που γλύκαινε τα όνειρά μας.

Ανάλεκτα

Οι κακές καιρικές συνθήκες στέρησαν από τους κατοίκους της περιοχής μας για δύο χρόνια το κύριο εισόδημα, το λάδι. Η χρονιά φέτος ήταν εύτυχη. Τα δέντρα καρποφόρησαν. Ο καιρός όμως δεν βοήθησε και πολύ. Δεν έβρεξε εγκαίρως και ο καρπός της ελιάς δεν αναπτύχθηκε όσο θά' πρεπε. Πολλοί άρχισαν να μαζεύουν πρώιμα και έκαναν λάδι αρκετό, αγουρόλαδο. Ένας δυνατός αέρας στα μέσα του Δεκέμβρη έριξε μεγάλο μέρος του καρπού κάτω. Τυχεροί όσοι έμασαν νωρίς. Επαληθεύτηκαν οι παλιοί, που όλοι τους, έχοντας να θρέψουν μια λάκα παιδιά, έλεγαν: «ο αγουραφάγος έφαγε».

Μαρία Γ. Σολωμού-Θεοδοσάκη

Στις 24 και 25 Ιανουαρίου 2006 σφοδρές χιονοπτώσεις έπληξαν την χώρα μας. Όλη σχεδόν η Ελλάδα καλύφθηκε από χιόνια. Οι συγκοινωνίες σε πολλά σημεία διακόπηκαν και αρκετές περιοχές έμειναν χωρίς ρεύμα. Ο δήμος μας, όπως είναι φυσικό, δεν γλύτωσε από την σφοδρή αυτή κακοκαιρία. Τα χιόνια σκέπασαν όχι μόνο τα ορεινά χώρια αλλά και τα χωριά του κάμπου. Από τον Ταΰγετο ως τον Πάρνωνα όλη η περιοχή ήταν κατάσπρη. Όπως έλεγαν και οι παλιοί: «συμπεθερέψαν τα βουνά».

Ευάγγελος Α. Κοκκορός

Της αγοράς

Πριν από λίγα χρόνια ένας εξηνταπεντάχρονος καλοστεκούμενος και με ιδιαίτερη αδυναμία στο ωραίο φύλο Ξηροκαμπίτης συνάντησε στην πλατεία του χωριού τον εικοσιπεντάχρονο γιο ενός φίλου του και συνομήλικο του δικού του γιου. Αφού μίλησαν για λίγο για τα χωράφια και τις ελιές, έφτασε η κουβέντα στο γιο του εξηνταπεντάχρονου. Παρακάτω παρατίθεται αυτούσιος ο διάλογος (όπου Α ο εικοσιπεντάχρονος και Β ο εξηνταπεντάχρονος).

A: Τι κάνει ο γιος σου; Καιρό έχω να τον δω.

B: Άσ'τα, είναι βαρεία άρρωστος.

A: Τι έπαθε; ρωτά ο νεαρός.

B: Έχει ανίατη ασθένεια.

A: Τι έχει; ρωτά ξανά με αγωνία ο νεαρός.

B: Είναι μονογαμικός!

A: Αυτή όμως είναι κληρονομική ασθένεια, απαντά ο νεαρός, θέλοντας να πειράξει τον συνομιλητή του.

B: Από την μάνα του την πήρε, είπε και έφυγε γελώντας.

Δ. Θ. Κ.

Δύο συνδημότες μας, ο νεαρός από το Ξηροκάμπι και η κοπελιά από την Άρνα, συναντήθηκαν στην Αθήνα. Συζητούσαν για θέματα του δήμου μας και η κουβέντα έφτασε στον πρώην πρόεδρο της Άρνας, ο οποίος είναι γνωστός στην ευρύτερη περιοχή ως Πάπας. Κουβέντα στην κουβέντα δεν μπορούσαν να θυμηθούν το κανονικό του επώνυμο. Εκείνη την στιγμή χτύπησε το κινητό τηλέφωνο της κοπελιάς και ήταν η μητέρα της. «Πάνω στην ώρα πήρες, ποιο είναι το όνομα του Πάπα», ρώτησε η κοπελιά στην μητέρα της. Και εκείνη με φυσικότητα της απάντησε: «Βενέδικτος»!

Δ. Θ. Κ.

Μια παρέα Ξηροκαμπιτών έβλεπε ειδήσεις σ' ένα καφενείο της πλατείας. Σε κάποια στιγμή το δελτίο έκανε λόγο για τον Γάλλο πολιτικό Ζαν Μαρί Λεπέν. Ξαφνικά, ένας από την παρέα, που καθόταν αμίλητος, ρώτησε με απορία τον διπλανό του: «Έχει και η Γαλλία ΕΠΕΝ»;

Η.Γ.Μ.

Ο γερο-Παναγιώτης Αλειφέρης ήταν ένας λιγομίλητος και αγαπητός στην κοινωνία της εποχής άνθρωπος. Είχε όμως ένα μικρό κουσούρι. Αγαπούσε ιδιαίτερα το ωραίο φύλο. Κάποτε Δεκαπενταύγουστο με την γυναίκα του και άλλους Ξηροκαμπίτες βρέθηκαν στην Έλωνα. Το ταξίδι, για τα μέτρα της εποχής εκείνης, ήταν μακρινό. Έπρεπε λοιπόν να διανυκτερεύσουν εκεί. Το βράδυ, που όλοι κουρασμένοι έπεσαν ο ένας δίπλα στον άλλο να κοιμηθούν, αυτός έτυχε να πέσει δίπλα σε μια όμορφη κοπέλλα. Η γυναίκα του από την άλλη άκρη που ήξερε την μικρή αυτή αδυναμία του, όταν τον είδε, αργά βέβαια την νύχτα, να προσπαθεί να ξεσκεπάσει την κοπέλλα, αγανακτισμένη του φώναζε αυστηρά: «Παναγιώτη»! Κι αυτός ετοιμόλογος, χωρίς να χάσει την ψυχραιμία του, της απαντά: «Α, από φτού είσαι Αλειφερού»;...

Η.Γ.Μ.+Β.Η.Χ.

Φεβρουάριος. Το ελαιομάζωμα έχει σχεδόν τελειώσει και πολλοί άρχισαν να ρίχνουν λίπασμα στις ελιές. Μια μέρα ένας νεαρός ελαιοπαραγωγός συνάντησε ένα γέροντα και πιάσανε κουβέντα. Αφού είπαν για το πώς πήγε η λαδιά φέτος, η κουβέντα έφτασε και στα λιπάσματα. Ο νεαρός ρώτησε τον γέροντα, ως αρμοδιότερο, πιο λίπασμα να ρίξει. Εκείνος του απάντησε: «Από κείνο το διάβολο, το Βίκτωρα», ενοώντας το λίπασμα Victory!

Η.Γ.Α.

Πένθη

Παναγιώτης Γ. Μανδραπήλιας (1932-2005)

Φίλε Τάκη, με οδύνη μοιραστήκαμε με τους δικούς σου όλοι στο χωριό την είδηση για τον αδόκητο χαμό σου.

Ο θάνατος είναι κοινός κλήρος για τους ανθρώπους, αλλά η ευθανασία είναι προνόμιο. Η μοίρα που ορίζει το τέλος του καθενός εσένα στο επιφύλαξε ήρεμο και ανώδυνο. Είναι κι αυτό, την ώρα τούτη του απολογισμού, κέρδος. Η ευτυχία στοιχίζει μερικές φορές περισσότερο απ' όσο αξίζει.

Από την άλλη πλευρά, φεύγεις, μπορούμε να πούμε, την πιο ακατάλληλη στιγμή. Την ώρα του πιο ωραίου θερισμού, την στιγμή ακριβώς που μέλλεται νά'ρθει, όπου νά'ναι, ο εγγονός σου, το νεότερο μέλος της οικογένειάς σου.

Και εμείς οι ζώντες, οι περιλειπόμενοι αναρωτιόμαστε: «για ιδες καιρό που διάλεξε ο Χάρος να σε πάρει». Από το όνειρο της ζωής στην αγωνία του θανάτου.

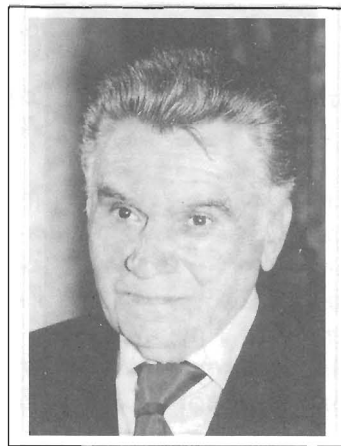
Βιάστηκες να περάσεις στην αντιπέρα όχθη, στον κόσμο της σιωπής. Η μοίρα σου επεφύλαξε ρόλο προπομπού των φίλων μας προς το ανεξιχνίαστο υπερέραν. Εκεί όπου οι δίκαιοι αναπαύονται.

Έδωσες τον αγώνα στην περιπέτεια της ζωής και ο απολογισμός υπήρξε γόνιμος. Είχες μέγα πάθος για την γη και τα δέντρα της. Σ' απασχολούσαν τα χτήματα και οι ελιές που φέτος είναι γεμάτες. Και κάλυψε την αγωνία σου ο γιος σου, που έγινε, για το χατίρι σου, γεωπόνος, πανέτοιμος εδώ και καιρό να συνεχίσει την παράδοση.

Αλλά ποιανού, αλλοίμονο, όπως λέει ο ποιητής, οι μέρες δεν τελειώνουν. Είχες όμως χρόνια μπροστά σου και καλά. Γι' αυτό η θλίψη είναι μεγαλύτερη. Τον καημό τον έχουν οι ζώντες και οι περιλειπόμενοι. Ένας σοφός, ωστόσο, συμβουλεύει: «Να πάρουμε τον Θεό στα χέρια μας όσο ζούμε και να αφεθούμε, φεύγοντας, στα δικά του». Και τούτο γιατί ο άνθρωπος στην θρησκεία βρίσκει την αξία της λύτρωσης.

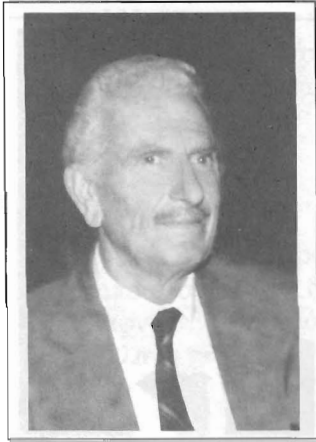
Και τελειώνοντας ας μου συγχωρεθεί κάτι πολύ προσωπικό. Υπήρξαμε διπλοκουμπάροι και προπάντων φίλοι από παλιά. Και κανείς δεν είναι τόσο πλούσιος, ώστε να μπορεί να χάνει, χωρίς να θρηνεί ένα φίλο. Θέλω την στερνή τούτη ώρα, που τα λόγια μου ανεβαίνουν στα χείλη από την ψυχή, να σε διαβεβαιώσω ότι θα κρατήσω την μνήμη σου ζωντανή.

Το χρώμα το ξηροκαμπίτικο που θα σε σκεπάσει να είναι ελαφρό.



Θεόδωρος Σ. Κατσουλάκος

Δημήτριος Η. Ξηροπόδης (1925-2005)



Προπέμποντας στο τελευταίο του ταξίδι τον Δημήτριο Ξηροπόδη, που απρόσμενα χθες απόγευμα της 8/8/2005 έφυγε για πάντα από κοντά μας, αισθάνομαι την ανάγκη ως κατευόδιο, να του απευθύνω τον ύστατο χαιρετισμό μου, καθώς πρέπει σε φίλο και συγχωριανό, που ιδιαίτερα εκτιμούσα.

Εκτιμούσα τον Δημήτριο Ξηροπόδη, διότι υπήρξε μια εξαιρετική περίπτωση ανήσυχου και φιλοπρόοδου ανθρώπου, καλού οικογενειάρχη, φίλου και συγχωριανού.

Τον εκτιμούσα, διότι αναδείχτηκε σε αληθινό *pater familias* μιας οικογένειας, που εκτός από την ευγενέστατη σύζυγό του Ιωάννα, τα εξαιρετα παιδιά του Βασιλική, Δημήτρα και Αναστάσιο Χάλκη και τα πρόσχαρα εγγόνια του, προεκτεινόταν σε ένα μεγάλο συγγενικό χώρο εκ των αδελ-

φών του Μαρίκας Δ. Φραγκή, Σταυρούλας Γ. Δρεμπέλα, Ντίνας Αναστ. Σταρόγιαννη και Ελένης Χρ. Χίου αλλά και πολύ πιο πέρα, όντας ακόμη μετά το θάνατο των τελευταίων τραγουδιστάδων του χωριού μας των αείμνηστων εξαδέλφων του Κωνστα-ντίνου και Σταύρου, το μόνο εναπομείναν άρρεν μέλος της μεγάλης τοπικής οικογένειας Ξηροπόδη, που διέμενε μόνιμα στο χωριό μας.

Τον εκτιμούσα, διότι από αντίπαλοι ως επικεφαλής διαφορετικών συνδυσμών στις κοινοτικές εκλογές του 1986 –περίοδος που συμπίπτει με το λυκόφως των μετεμφυλιακών τοπικών αντιθέσεων– με την διαλλακτικότητα και προσήνιά του στο τέλος βρεθήκαμε φίλοι αλλά και συνεργάτες, στο σημαντικό έργο που επιτελέστηκε τότε υπό την προεδρία του στην Κοινότητα Ξηροκαμπίου.

Τον εκτιμούσα, διότι ιδιαίτερα αγάπησε τον τόπο μας και τους ανθρώπους του, αλλά και διότι υπήρξε δημιουργικός και εργατικός. Το σπίτι του κοσμεύεται από παληές φωτογραφίες του χωριού μας και του Ελληνικού Γεφυριού. Το ισόγειο του σπιτιού του είναι ένα πραγματικό μουσείο λαϊκής τέχνης με πλούσια συλλογή σπάνιων αντικειμένων εκ των αγροτικών, κτηνοτροφικών και οικιακών εν γένει δραστηριοτήτων των κατοίκων του τόπου μας. Στις λύπες αλλά και στις χαρές των συγχωριανών μας ήταν από τους πρώτους συμπαραστάτες. Το πρωινό ξεκίνημα κάθε καινούριας μέρας ήταν γι' αυτόν ύμνος λυτρωτικός προς το αναμενόμενο θάλλος, που μόνο οι εκλεκτοί της φύσης ξέρουν να απολαμβάνουν. Γινόταν ένα με το χρόνο και, ακολουθώντας τον πρωινό άνεμο, έφευγε μαζί του ως το δειλί, τότε για την Κουμουστά και την Παναϊτσα και τότε για τα ελαιοχώραφα του κάμπου, επιμένοντας στο κράτημα της μέρας και μετά τον τελειωμό της.

Τον εκτιμούσα, γιατί ήταν καλός γείτονάς μου. Κάθε πρωί θάταν η πρώτη φωνή γείτονα που θα άκουγα ή η πρώτη ανθρώπινη γελαστή μορφή έξω από το σπίτι μου που θα αντίκρυζα. Μου άρεσε η «αντάρα» του και ο ευχάριστος θόρυβος της καθημερινής

του παρουσίας. Και κάποια απόβραδα καλοκαιρινά, τότε που η πλατεία του χωριού μας γινόταν πιο όμορφη με τις αντιφεγγιές του φεγγαριού στα πλατάνια στολίδια της και η νύχτα «σπερνόταν» στο διάβα της με «θαύματα και μάγια» και όπου οι διηγήσεις για τα περασμένα και τους απόντες της ζωής γίνονταν μνήμες και μνημόσυνα, φεύγαμε τελευταίοι της μεγάλης φιλικής συντροφιάς, αργοπορημένοι πάντα νυχτερινοί περιπατητές, προς το δρομάκι των γειτονικών σπιτιών μας, νωχελικά προς το τέλος του ψιθυρίζοντας μια «κουρασμένη καληνύχτα», ωσάν ούτε ο ίδιος ούτε εγώ να θέλαμε να δεχτούμε, πως μία ακόμη μέρα είχε τελειώσει.

Τον εκτιμούσα, διότι στον ψυχικό και συναισθηματικό κυκλώνα μιας πρόσφατης μεγάλης μου λύπης, με ενθάρρυνε με παραινέσεις και λόγους πειστικούς και σαν φίλος καλός μου συμπαραστάθηκε.

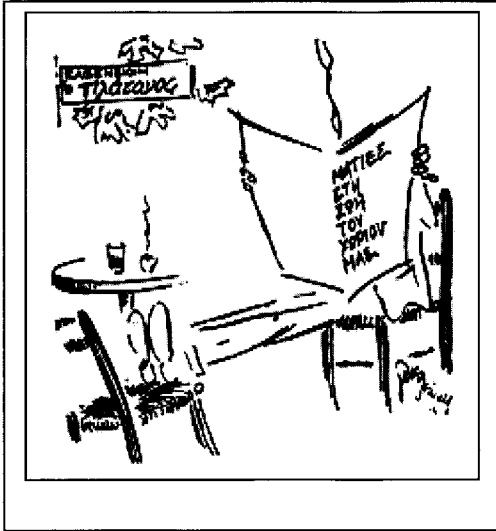
Τέλος και παρά την παγωμένη αίσθηση της παντοτινής απουσίας του, τον μακάρισα και ως θνητό τον καλοτύχισα. Έφυγε ένα ειρηνικό απόγευμα του καλοκαιριού, μέσα από τον κήπο του σπιτιού του, όπως ο καθένας από εμάς θα ζήλευε για τον εαυτό του. Κάτω από τον ίσκιο των δένδρων του και μέσα στην αγκαλιά των λουλουδιών του που κείνη την ώρα φρόντιζε, τα οποία είναι βέβαιο πως την ύστατη στιγμή κάτι θα του ψιθύρισαν. Καί σίγουρα κάτι τότε μεταξύ τους θα ειπώθηκε. Ίσως κάτι σαν τελευταίος αποχαιρετισμός στην άγνωστη στους πολλούς γλώσσα των δένδρων, των φυτών και των λουλουδιών, που ο «μπάρμπα-Μήτσος» γνώριζε καλά.

Τον συγχωριανό, φίλο και γείτονα Δημήτρη Ξηροπόδη θα τον θυμάμαι όσο ζω.
Ας είναι αιωνία η μνήμη του και φωτεινός ο τόπος της τελευταίας κατοικίας του.

Ξηροκάμπι, 9-8-2005
Παναγιώτης Ηλ. Κομνηνός

Συνδρομές

Για την συνέχιση της έκδοσης της Φάριδος: Βασιλική Σκουριώτη 10€, Λάμπρος Σακελλαριάδης 30€, Χριστίνα Λιαρομάτη 50€, Βούλα Κωδωνίδου 15€, Σταυρούλα Ορφανάκου 5€, Μαρίνα Μπεκιάρη 50€, Παναγιώτης Καλότυχος 20€, Ματίνα Πουλακάκου 10€, Γιάννης Καπετανάκος 25€, Γεώργιος Μιχαλάκος 10€, Μενέλαος Κονίδης 10€, Γεωργία Σπαθανά 20€, Προκόπης Βαφάκος 5€, Χαρίλαος Θεοφιλόπουλος 10€, Γεώργιος Ρηγάκος 10€, Ευάγγελος Σκιαδάς 5€, Νέλλα Βολτή 20€, Νέλλη Αγγελάκου 20€, Βασίλης Πανουτσάκος 20€, Βαγγέλης Γ. Καπετανάκος 25 δολ. ΗΠΑ, Αγγελική Καπετανάκου-Ματθαίου 25 δολ. ΗΠΑ.



Τα νέα μας

Ξηροκάμπι

Γεννήσεις: Το ζεύγος Θεόδωρος Κωνσταντάκος και Ιουλία Στενιώτη απέκτησαν αγόρι. Το ζεύγος Ηλίας Σολωμός και Ευαγγελία Παπαθανασίου απέκτησαν αγόρι.

Το ζεύγος Κωνσταντίνος Κοκκορός και Δήμητρα Παπαδοπούλου απέκτησαν αγόρι. Το ζεύγος Γεώργιος Μανδραπήλιας και Δέσποινα Ναυρόζογλου απέκτησαν αγόρι.

Γάμοι: Η Αλεξάνδρα Καπετανάκου παντρεύτηκε τον Κωνσταντίνο Βουτσά. Η Αναστασία Χριστοπούλου παντρεύτηκε τον Αντώνιο Δρογκάρη. Η Ευγενία Κονίδη παντρεύτηκε τον Χρήστο Δρακόπουλο. Η Δήμητρα Ματζουράνη παντρεύτηκε τον Γεώργιο Μανδραπήλια. Η Ειρήνη Μπουλούκου παντρεύτηκε τον Χρήστο Καρκαμπάση.

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Ελένη Μαμαλούγκα του Γεωργίου ετών 93, Παναγιώτης Μανδραπήλιας του Κωνσταντίνου ετών 79, Ξανθός Μονιός του Γεωργίου ετών 75, Παναγιώτης Μανδραπήλιας του Γεωργίου ετών 73, Καλλιόπη Σταθάκου του Ηλία ετών 90, Κωνσταντίνα Χρυσικού του Χαραλάμπους ετών 80, Θεόδωρος Μπομπότσης του Χαραλάμπους ετών 85, Χριστίνα Ζιάκρη του Θεοδώρου ετών 80, Χαρίλαος Κριτσιμηλιός του Γεωργίου ετών 89, Βασίλειος Σολωμός (Τουρκοβασιλάκος) του Δημητρίου ετών 24.

Ανώγεια

Γεννήσεις: Το ζεύγος Γεώργιος Ασημακόπουλος και Γκόλφω Καμπισούλη και απέκτησαν αγόρι.

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Τασία Λαμπράκου του Αθανασίου ετών 89, Ανάργυρος Ξέπαπας του Νικολάου ετών 72, Σταυρούλα Καστρή του Δημητρίου ετών 92, Χρήστος Σαχλάς του Αγησιλάου ετών 65, Γεώργιος Ασημακόπουλος του Παναγιώτη ετών 91.

Παλιοπαναγιά

Θάνατοι: Απεβίωσε η Αγγελική Σαραντάκου του Ιωάννη ετών 85.

Ποταμιά

Θάνατοι: Απεβίωσε η Μαρία Μαργέτη του Παναγιώτη ετών 75.

Καμίνια

Θάνατοι: Απεβίωσε η Παναγιώτα Αναστασάκου του Λεωνίδα ετών 82. Απεβίωσε στον Καναδά και κηδεύτηκε στα Καμίνια η Παναγιώτα Καπετανάκου σύζυγος Γεωργίου ετών 95.

Γοράνοι

Θάνατοι: Απεβίωσε ο Ευστράτιος Δάνος του Οδυσσέα ετών 74.

Βασιλική (Κουρτσούνα)

Θάνατοι: Απεβίωσε ο Σταύρος Αλικάκος του Γεωργίου ετών 73.

Πολοβίτσα

Θάνατοι: Απεβίωσε ο Γεώργιος Ξανθάκος του Παύλου ετών 89.

Τραπεζοντή

Θάνατοι: Απεβίωσε η Μαρία Ρουμελιώτη του Ιωάννη ετών 91.